

Міжнародній посібник про мовні права людини

Skutnabb-Kangas, Tove & Phillipson, Robert (eds.): The Handbook of Linguistic Human Rights

Wiley-Blackwell, 2023. 712 p.

Мовні права стають все більш важливою категорією прав людини. Багато мовних прав містяться в ряді міжнародних угод, договорів і конвенцій. Зобов'язання щодо недискримінації за мовною ознакою стало стандартом лінгвістичного законодавства на національному та міжнародному рівнях. Через це багато мовних прав сформульовані в негативному ключі як приписи недискримінації (Galdia, 2017, с. 398). Будь-яка дискримінація, заснована на мовних або лінгвістичних факторах, стала відомою як лінгвіцизм. Як концепція, лінгвіцизм виникла паралельно з іншими «-ізмами», такими як расизм, сексизм або ейджизм. Хоча слово лінгвіцизм вживається не так часто, як, наприклад, згадані вище «-ізми», воно, ймовірно, буде незнайомим для більшості людей, які зможуть ідентифікувати його як певну форму дискримінації на основі використання мови. У посібнику «The Handbook of Linguistic Human Rights» редактори визначають лінгвіцизм як «ідеології, структури та практики, які використовуються для узаконення, впровадження, регулювання та відтворення нерівного розподілу влади та ресурсів (як матеріальних, так і нематеріальних) між групами, які визначаються на основі мови» (Skutnabb-Kangas-Phillipson, 2013, с. 10). Деякі автори припускають, що лінгвіцизм є потужною теоретичною конструкцією, яку можна використовувати як загальну концепцію для охоплення повного спектру проблем мовної дискримінації, і наголошують, що соціальні фактори, пов'язані з мовною дискримінацією, є важливими для проливання світла на потенційно нечувані голоси в мовній дискримінації (Nguyen & Hajek, 187). Цей том є вагомим внеском у науку про мовну дискримінацію та значно підвищує обізнаність щодо проблем, пов'язаних із лінгвістикою, браком мовної справедливості та численними порушеннями мовних прав людини в усьому світі.

Посібник складається з 712 сторінок і містить вступ та п'ять основних частин. Видання містить 52 розділів, написані 62 авторами. У вступі, написаному редакторами Туве Скутнабб-Кенгас (Tove Skutnabb-Kangas) і Робертом Філіпсоном (Robert Phillipson), пропонується стислий огляд посібника. Редактори підкреслюють, що існує дуже обширна література

про мовні права, але цей Посібник є першим, що стосується мовних прав як прав людини, позначених як мовні права людини (Linguistic Human Rights, скорочено LHR). Важливість LHR для досягнення соціальної та мовної справедливості в інтересах як більшості, так і меншин. Зважаючи на це, редактори сподіваються, що Посібник сприятиме боротьбі з мовною маргіналізацією, несправедливістю та мовним і культурним геноцидом, які широко поширені в сучасному світі (Skutnabb-Kangas-Phillipson, 2013, с. 3). У вступній частині редактори спочатку визначають деякі з основних понять при обговоренні LHR, таких як рідні мови (MTs), корінні народи, племена, меншини (ITMs) та їхні мови (ITM Languages). Вони коротко обговорюють лінгвіцизм і лінгвістичний геноцид і питання про те, які мовні права мають бути включені до LHR.

Частина I під назвою «Підходи до лінгвістичних прав людини» спирається на різні дисципліни, такі як міжнародне право, соціолінгвістика, політична теорія, економічна політика та історична лінгвістика. У першій статті Роберт Данбар (Robert Dunbar) стверджує, що хоча в міжнародному праві існує певна сукупність прав, які можна описати як лінгвістичні права людини, у цій сукупності прав також є деякі значні прогалини. Він пояснює, що основні міжнародні договори про права людини містять такі права, але не надають прав на такі види діяльності, як освіта чи транспорт з використанням неофіційної мови. Він також розглядає роль англійської мови як глобальної мови для мовних прав людини. У своїй статті під назвою «Наслідки мовної політики «глобальної» англійської мови для мовних прав людини» Роберт Філіпсон пов'язує англійську мову з економічними та політичними факторами, які маргіналізують інші мови та загрожують мовним правам людини, стверджуючи, що всі мови, крім англійської, потребують термінової підтримки.

Міжнародні стандарти мовних (лінгвістичних) прав людини представлені в частині II, яка здебільшого стосується міжнародних стандартів LHR, визначених Організацією Об'єднаних Націй, але також надає європейську перспективу та описує мовні права людини в роботі Всесвітньої федерації глухих. Проте перша стаття проливає світло на деякі недоліки мовних прав, такі як слабка підтримка збереження різноманітності в умовах зникнення мов, часта нездатність представників меншин і корінних народів спілкуватися з владою своїми мовами та односторонність просування основних мов з економічних і геополітичних причин. Щодо мовних прав людини в діяльності ООН, у своїй статті Фернан де Варенн (Fernand de Varennes) стверджує, що мовні права людини в Організації Об'єднаних Націй найкраще можна описати

як «роботу, що триває» через відсутність вичерпної картини розуміння мовних прав людини.

Частина III пропонує приклади порушень мовних прав людини в різних частинах світу. Перший приклад стосується опору порушенням мовних прав людини носіями інуїтських мов (Інуктут) у Нанавуті, Канада. Друга стаття, автором якої є Андреа Бер Ніколс (Andrea Bear Nichols), аналізує лінгвоциди та історичні циди через розповідь однієї з канадських перших націй, малісітів. Йон Рейнер (Jon Reyhner) описує мовні права людини для корінних народів у США після прийняття трьох законів про мови корінних американців (1990, 1992 та 2006), а також поточні зусилля з підтримки відновлення мов корінних народів у США. Мінланг Чжоу (Minglang Zhou) аналізує мовні права людини серед меншин у Китаї, зазначаючи, що за останні кілька десятиліть LHR у Китаї спостерігали покращення в одних сферах і регресію в інших. Стаття Джеральда Роша (Gerald Roche) присвячена LHR у Тибеті та його власній пропагандистській роботі щодо мов Тибету. Джаффер Шейголісламі (Jaffer Sheyholislami) обговорює, якою мірою мовна політика та практика забезпечують підтримку курдської мови як мови меншин у чотирьох державах, де проживають курди: Туреччині, Ірані, Іраку та Сирії. С. Черничко та М. Контра (Csernicskó I., Kontra M.) пояснюють становище носіїв угорської мови як національної меншини в Україні в загальному контексті мовної ситуації в Україні. Автори наголошують: «Якщо європейські міжнародні організації залишаться пасивними співучасниками розмивання української мережі освіти регіональними мовами або мовами меншин, буде створено прецедент, у результаті якого права меншин, раніше набуті в правовій системі держави, громадянами якої вони є, можуть бути згорнуто в будь-який час» (Csernicskó–Kontra, 2013, с. 379). Ахмед Кабел (Ahmed Kabel) описує мовні права людини та політику гідності в Північній Африці. У розділі, написаному Їргою Г. Волдейзом (Yirga G. Woldeyes), розглядаються фактори, що впливають на англійський лінгвістичний імперіалізм в Ефіопії, стверджуючи, що «англійська мова, як дамоклів меч, висить над LHR в Ефіопії. Він являє собою символічну, структурну та ідеологічну силу, яка позбавляє громади можливості вдосконалювати свої місцеві мови» (Woldeyes 2013, с. 401). Дві статті присвячені LHR в Індії; перший, написаний Е. Аннамалай (E. Annamalai), зосереджується на судовому тлумаченні закону для захисту мовних меншин в Індії, тоді як другий, написаний Шивані Наг (Shivani Nag), стосується відносин між LHR та вищою освітою в Індії з її власного досвіду як особи чия рідна мова кангрі. Стаття, яка завершує Частиною III, аналізує емансипацію ромів і LHR, надаючи деякі зауваження щодо ромського народу, ромської мови,

ромського руху, використання ромської мови в освіті та положення ромської мови в етнолінгвістичному просторі Європи.

Частина IV під назвою «Приклади: реалізація мовних прав людини» відкривається статтею Маркку Суксі (Markku Suksi) про історію успіху в галузі лінгвістичних прав людини, якою є встановлена конституцією двомовність фінської та шведської мов у Фінляндії. Ще одна стаття, присвячена Фінляндії, стосується мовних прав людини корінних саамів у системі освіти Фінляндії. У своїй статті Ярмо Лайніо (Jarmo Lainio) розглядає практичне впровадження LHR у Швеції для мов національних меншин, дійшовши висновку, що останнім часом існує бажання компенсувати століття дискримінації мов національних меншин у Швеції. У наступних статтях аналізується реалізація мовних прав людини в Канаді, Латинській Америці, на південному заході США, Росії, Непалі, Індії та Новій Зеландії.

Остання частина Посібника під назвою «Наскрізні питання лінгвістичних прав людини» розглядає такі питання, як роль усного та письмового перекладу в просуванні мовних прав людини, взаємозв'язок між мовним тестуванням/оцінюванням і LHR, сприяння LHR через мовну документацію, зростання багатомовності мережі Інтернет, боротьба за досягнення принаймні деяких базових LHR та лінгвістичної справедливості. Заключна стаття, написана редакторами під назвою «Післямова: домагаючись лінгвістичних прав людини», нагадує нам, що ми дійсно живемо в неспокійні часи, що небагато урядів беруть на себе зобов'язання активно підтримувати маргіналізовані мови, що ООН має чудові цілі та документи, але це безсилі впливати на те, що насправді роблять країни-члени ООН. Остання стаття закінчується потужним повідомленням: «Багато рецептів порятунку планети закодовано в малих мовах ITM і космоглядах їх носіїв» (Phillipson-Skutnabb-Kangas, 2013, с. 686).

Видання досліджує підходи до лінгвістичних прав людини (LHR) у всіх ключових наукових дисциплінах.; оцінює сильні та слабкі сторони міжнародно-правових пактів і декларацій, які визнають LHR корінних народів, меншин та інших меншинних груп; представляє докази того, як LHR порушуються на всіх континентах, а також докази успішної боротьби за досягнення мовних прав людини та мовної справедливості; підкреслює важливість того, що рідні мови корінних народів і меншин є основними мовами викладання/навчання для збереження культурної ідентичності, успіху в освіті та соціальної інтеграції.

Посібник є надзвичайно цінним для розуміння та оцінки концепції мовних прав людини та їхнього значення для соціальної та мовної справедливості. Він добре організований, яскравий і дуже цікавий у своїй

повноті. Тому її можна щиро рекомендувати не лише юристам і студентам права, дослідникам та студентам у галузі мовознавства, фахівцям мовної політики, а й усім, хто зацікавлений у захисті мовних прав усіх людей і певній формі мовної справедливості.

Література

1. Csernicskó, István – Kontra, Miklós, 2023. The Linguistic Human Rights Plight of Hungarians in Ukraine. In: Skutnabb-Kangas, Tove – Phillipson, Robert (eds.): *The Handbook of Linguistic Human Rights*. Wiley-Blackwell. 373–382.
2. Galdia, Marcus, 2017. *Lectures on Legal Linguistics*. Peter Lang Edition.
3. Phillipson, Robert – Skutnabb-Kangas, Tove, 2023. Afterword: Pursuing Linguistic Human Rights. In: Skutnabb-Kangas, Tove – Phillipson, Robert (eds.): *The Handbook of Linguistic Human Rights*. Wiley-Blackwell. 679–687.
4. Skutnabb-Kangas, Tove – Phillipson, Robert, 2023. Introduction: Establishing Linguistic Human Rights. In: Skutnabb-Kangas, Tove – Phillipson, Robert (eds.): *The Handbook of Linguistic Human Rights*. Wiley-Blackwell. 1–21.
5. Woldeyes, Yirga G., 2013. English Linguistic Imperialism and Mother Tongue Medium Education in Ethiopia. In: Skutnabb-Kangas, Tove – Phillipson, Robert (eds.): *The Handbook of Linguistic Human Rights*. Wiley-Blackwell. 393–404.

References

1. Csernicskó, István – Kontra, Miklós, 2023. The Linguistic Human Rights Plight of Hungarians in Ukraine. In: Skutnabb-Kangas, Tove – Phillipson, Robert (eds.): *The Handbook of Linguistic Human Rights*. Wiley-Blackwell. 373–382. (In English)
2. Galdia, Marcus, 2017. *Lectures on Legal Linguistics*. Peter Lang Edition. (In English)
3. Phillipson, Robert – Skutnabb-Kangas, Tove, 2023. Afterword: Pursuing Linguistic Human Rights. In: Skutnabb-Kangas, Tove – Phillipson, Robert (eds.): *The Handbook of Linguistic Human Rights*. Wiley-Blackwell. 679–687. (In English)
4. Skutnabb-Kangas, Tove – Phillipson, Robert, 2023. Introduction: Establishing Linguistic Human Rights. In: Skutnabb-Kangas, Tove – Phillipson, Robert (eds.): *The Handbook of Linguistic Human Rights*. Wiley-Blackwell. 1–21. (In English)
5. Woldeyes, Yirga G., 2013. English Linguistic Imperialism and Mother Tongue Medium Education in Ethiopia. In: Skutnabb-Kangas, Tove – Phillipson, Robert (eds.): *The Handbook of Linguistic Human Rights*. Wiley-Blackwell. 393–404. (In English)

Гіреш-Ласлов Корнелія

Гіреш-Ласлов Корнелія, доктор філософії з галузі соціології, доцент кафедри історії та суспільних дисциплін, директор Науково-дослідного центру імені Антонія Годинки Закарпатського угорського інституту

імені Ференца Ракоці II. hires.laszlo.kornelia@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-6526-6489

Hires-László, Kornélia, PhD, Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Department of History and Social Sciences, Antal Hodinka Linguistics Research Centre, hires.laszlo.kornelia@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-6526-6489

Hires-László Kornélia, PhD, Történelem és Társadalomtudományi Tanszék, docens, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont, igazgató. hires.laszlo.kornelia@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-6526-6489